

LA CERÀMICA ROMANA DE PARETS FINES

Albert López Mullor¹¹¹

INVENTARI

Nombre total de fragments: 94

Formes:

Mayet II c: 1 (UE 10).

Variant Mayet V: 2, NMI: 2.

Similar a Mayet VIII: 1 (UE 13).

Mayet X o XI: 1, (UE 03).

Mayet XVIII: 1, (UE 10).

Mayet XX C: 1, (UE 01).

Mayet XXIV: 5, NMI: 2.

Mayet XXXII: 7, NMI: 4 (UE 03 i 10).

Mayet XXXIII a: 1, (UE 03).

Mayet XXXVII A: 2, (UE 03).

¹¹¹ Cap de servei del Patronat Arqueològic Local, Diputació de Barcelona. Doctor en Arqueologia.

Mayet XXXVII B: 1.

Marabini LXVIII: 1, (UE 03).

López LV: 4, NMI: 3 (UE 03).

Bols indeterminats: 2 , NMI: 2 (UE 03 i 10).

Vasos de pasta beix: 60, NMI: 21.

Vas amb decoració a motlle: 1, (UE 10).

1. ALGUNES OBSERVACIONS SOBRE EL MATERIAL

Amb el nom de ceràmica romana de parets fines es coneix una sèrie força extensa i heterogènia de produccions terrissaires, les quals es van desenvolupar entre el segon quart del segle II aC i el final del segle III dC. Tanmateix, el període de consum màxim d'aquestes mercaderies cal situar-lo entre el darrer quart del segle II aC i final del segle I de la nostra era. La seva única característica comuna és la poca gruixària de les seves parets i el fet d'utilitzar-se a la taula. En un moment que l'ús del vidre es trobava poc estès, els vasos de parets fines, juntament amb els de ceràmica campaniana i, més tard, els de *terra sigillata*, es van fer servir per veure-hi líquids, que en certs casos es podien escalfar en el mateix recipient. Un ús secundari d'aquestes ceràmiques va ser el de contenir ofrenes funeràries. D'aquí que se'n trobin a les necròpolis en bona quantitat.¹¹²

Els primers centres productors de ceràmica de parets fines cal situar-los a Itàlia, dins la costa tirrènica i particularment a l'antiga àrea etrusca. Des d'aquests indrets i per via marítima, els gobelets més antics –de les formes Mayet II i I– van arribar a tots els racons de la Mediterrània, incloses les Balears. Acompanyaven els carregaments d'àmfores vinateres, bàsicament del tipus Dressel 1. Ja des de ben aviat, cap al final del segle II aC, les formes itàliques van ser imitades a la costa de la Tarraconense, on *Emporiae*, per exemple, va ser un centre força actiu.

L'època augustal és el moment d'una important diversificació tipològica i, a més dels típics gobelets, sovintegen les tasses, que havien començat a popularitzar-se poc temps abans. També són freqüents els bols, que van nàixer en aquest període i van gaudir d'un gran èxit al llarg del segle I de la nostra era, en què les seves diverses variants foren gairebé les úniques formes de parets fines. En aquest període, des d'August fins al final de la dinastia flàvia, la producció de tota mena de ceràmica romana de qualitat es descentralitza considerablement, des d'Itàlia cap a les *provinciae*, i les que ens ocupen no en són una excepció. Així, en primer lloc, a les manufactures de la Hispània Tarraconense, que ara també es produeixen a la capital provincial, *Tarraco*, s'uneixen les de les Gàl·lies, entre les quals destaquen particularment les procedents de

¹¹² A la necròpolis de Maó, per exemple, són abundants. Cf. Rita, 1982.

Lyon. Més tard, a l'època de Tiberi i sobretot a la de Claudi, entren en el mercat les produccions bètiques, molt característiques, que arriben també a tota la conca mediterrània. Tot això sense que desapareguin del tot les importacions itàliques que, a les Balears i Pitiüses, són importants en nombre. Tant que, des de ben aviat, es comencen a imitar a Eivissa i, un xic més tard, a Mallorca. A Menorca, de moment, el panorama és menys clar, ja que s'hi coneixen relativament pocs jaciments d'aquest període.

Els darrers representants de les produccions de parets fines cal cercar-los, en primer lloc, a les Gàl·lies, on la difusió d'aquesta ceràmica tardana és únicament local o regional. A Hispània, les manufactures més recents són de les darrerries del segle I. A Itàlia, finalment, es va obrar la forma Marabini LXVIII, la més tardana de totes les de parets fines, que arriba, pràcticament tota sola, al segle III.

Dins el conjunt que ens ocupa, tenim una representació molt àmplia de formes de ceràmica de parets fines. Les més antigues es poden portar a l'època d'August (27 aC-14 dC) o potser un xic abans. És el cas de la Mayet VIII, X i XI. Ja del període del Principat, en tenim la Mayet II c o la XXXIII a. Tanmateix, el bloc més nombrós del material cal situar-lo entre Tiberi (14-37) i Neró (54-68). Dins d'aquest lapse de temps tenen el *floruit* els tipus Mayet XVIII, XX C, XXXII i López LV. Algunes formes que neixen aleshores, com ara la Mayet XXXVII A o la XXXVII B, poden arribar al final del segle I dC, però la seva representació dins el conjunt és gairebé anecdòtica i ens inclinem a creure que es tracta d'exemplars de l'època de Claudi (41-54). A més, sembla significatiu que la producció bètica, a la qual pertanyen, estigui pobrament representada en el conjunt, atès que aquesta mena de peces va tenir una forta expansió a la Península a partir del principat de Claudi - tot i que la seva manufactura ja va començar al de Tiberi - que, a les Balears, probablement, és un xic més tardana, potser des del principat de Neró. Aquesta evolució, però, no s'ha definit fins ara amb claredat, davant la mancança de seqüències estratigràfiques significatives. En tot cas, en aquest conjunt, és significativa l'absència de l'anomenada ceràmica de *closca d'ou* (Mayet XXXIV) així com de les peces amb decoració arenosa (Mayet/López XXXVII,1).

D'altra banda, és prou interessant la presència dins el lot de parets fines de *Tarraco*, com ara la forma Mayet XVIII o la López LV. La primera ja es coneixia a les Balears, concretament a *Pollentia* i a

La Cova (Menorca). La segona, en canvi, fins ara no s'havia localitzat fora de l'àrea de difusió que vam definir fa un decenni, la qual abraçava el *territorium* de la capital de la Tarraconense. Ara sabem que també va arribar a *Barcino*, i la troballa de Ciutadella palesa una ruta de comerç lògicament paral·lela a la de la forma XVIII. Cal remarcar que aquesta forma se situa entre el final del segle I aC i el 60/70 de l'era o, potser, un xic més tard.

Un cop fetes aquestes consideracions prèvies, a manera de resum, passarem a analitzar, tipus per tipus, el material d'aquestes classes de ceràmica que ha proporcionat l'excavació.

3. REPERTORI DE FORMES

Forma Mayet II c

Dins el conjunt només hi ha un fragment assimilable a aquesta forma,¹¹³ que va ser definida per Mayet en unes poques línies, i a la qual va donar una cronologia imprecisa "del final de la República" romana.¹¹⁴ Tot i això, la peça en qüestió s'assembla a un exemplar d'Eivissa, publicat per aquesta autora i nosaltres mateixos, i també a un fragment procedent d'Empúries, el qual vam datar del darrer decenni del segle I aC.¹¹⁵

Forma Mayet VIII

La peça CC98/ 2/13/ 74 s'assembla a aquesta forma. Això no obstant, té una factura peculiar amb pasta ataronjada i partícules blanques que l'allunya dels exemplars coneguts fins ara i l'apropa, sobretot, a les produccions locals de la Tarraconense o, potser, de les Balears. En tot cas, amb un sol fragment que no dóna el perfil complet, l'única cosa que es pot fer, ara per ara, és assenyalar-ne la presència dins el conjunt i assignar-li una datació tan àmplia com la de la segona meitat del segle I aC, proposada per Mayet de manera genèrica.¹¹⁶

¹¹³ CC98/1/10/1666.

¹¹⁴ Mayet 1975: 27.

¹¹⁵ Eivissa: Mayet 1975:28, lám. III.20; López Mullor 1989: 302, n. inv. 2243. Empúries, sitja SO fòrum: *Ibid*: 253, n. inv. 476, lám. 63.14.

¹¹⁶ Mayet 1975: 39.

Forma Mayet X o XI

L'únic representant d'aquests tipus és un fragment de nansa d'una tassa de la forma Mayet X o XI¹¹⁷ situable a l'època d'August o Tiberi. Aquestes tasses són molt ben conegudes i van tenir una gran expansió al principat d'August, tot i que se'n coneixen alguns exemplars anteriors i altres de posteriors.¹¹⁸ Si en tinguéssim una part del perfil podríem estendre's un xic més. Sembla, però, que es tracta d'una peça de procedència itàlica. Val a dir que a Menorca s'han documentat diversos exemplars d'aquestes formes.¹¹⁹

Forma Mayet XVIII

Només en tenim un fragment.¹²⁰ Tot sembla indicar que procedeix de *Tarraco*, ja que, a més de tenir la pasta beix característica amb partícules blanques, a la paret interna, juntament amb les marques del torn, s'hi veuen les típiques estries diagonals en relació amb l'eix de la peça. A l'àrea septentrional de Catalunya el percentatge d'aquesta forma entre la ceràmica de parets fines és molt petit. No així més al sud, on va abraçar una part important del mercat –juntament amb la Mayet XIX i la López LIV–, sobretot durant els dos primers terços del segle I. Fa alguns anys, ja havíem assenyalat l'origen tarragoní de la forma LIV i havíem propugnat una producció a l'àrea central de la costa catalana per a les altres dues, atesa la distribució que es coneixia llavors.¹²¹ Tanmateix, les informacions que ens ha proporcionat recentment Francesc Tarrats confirmen l'origen a la capital de la província romana i ajuden a arrodonir-ne la cronologia.¹²²

Darrerament, es comencen a documentar amb més freqüència totes aquestes formes a la meitat meridional de l'actual Catalunya i sembla que la seva àrea de difusió més gran començava en el territori dels *parva oppida* (*Blandae*, *Iluro*, *Baetulo*) i s'estenia fins més al sud de *Tarraco*. D'alguna manera, el comerç d'aquestes manufactures es

¹¹⁷ CC98/2/3/474.

¹¹⁸ Mayet 1975: 44-50; López 1989: 124-132.

¹¹⁹ López 1989: 124, 131.

¹²⁰ CC98/1/10/1255.

¹²¹ López Mullor 1986; *Id.* 1989: 140-145, 210-214.

¹²² Aquest autor enllesteix la seva tesi doctoral sobre un important conjunt de material ceràmic de *Tarraco* datat cap al 60 dC, del qual va donar fa uns anys una primera notícia (Tarrats 1993). Gràcies a la seva amabilitat, hem pogut comprovar que, dins aquest lot, hi ha una gran quantitat de parets fines locals de les formes Mayet XVIII i XIX, a banda dels nostres tipus LIV, LV i LVI.

podria haver complementat amb el de les bètiques, de forma que, en els indrets on aquestes són més nombroses, les tarragonines escassegen. Segurament, la proporció de les troballes s'ha de posar en relació amb l'àrea controlada pel comerç de redistribució originat en les diferents ciutats romanes de l'actual costa catalana. Així, els productes bètics arribats a *Emporiae* probablement des de *Narbo*, segons que va proposar J. Nieto,¹²³ es redistribuirien cap a la meitat septentrional de Catalunya, on són molt abundants, i s'anirien fent cada cop més escassos en els jaciments més meridionals, fins a arribar al *territorium* de *Tarraco*, en què el seu percentatge és certament petit i predominen de molt les produccions locals d'aquesta ciutat, tot i que a la capital hi ha tota classe de material, atès el seu indubtable caràcter cosmopolita. Aquestes àrees d'expansió tindrien el punt de contacte a *Iluro* i *Baetulo*, i a *Barcino* es produiria l'equilibri, ja que el percentatge de troballes de les dues procedències és gairebé equivalent.

Pel que fa a la data de tots aquests tipus, en un primer moment havíem pensat que se situava entre el principat d'August i el de Neró.¹²⁴ Tanmateix, atesa l'abundància a *Tarraco*, cap al 60-70, segons demostren els estudis inèdits de Tarrats, ja esmentats, i la cronologia d'algunes troballes recents,¹²⁵ caldria allargar-ne un xic el període de vigència, fins a un moment per ara poc determinat de la dinastia flàvia.

Forma Mayet XX C

Com és habitual en aquest petit lot de ceràmica de parets fines, només tenim un fragment que es pugui assimilar a aquest tipus.¹²⁶ En disposem, però, d'un paral·lel proper procedent de Sa Carrotja (Ses Salines, Mallorca).¹²⁷ S'ha d'assenyalar que aquesta forma és prou abundant a les Balears i s'ha trobat a Maó.¹²⁸ Probablement, es tracta d'una producció de Mallorca, ja que fora de l'arxipèlag només se'n coneix a Còrdova una peça dubtosa.¹²⁹ Val a

¹²³ Nieto 1989.

¹²⁴ López Mullor 1989: 144-145, f. XIX; 210-212, f. LIV.

¹²⁵ Tots dos tipus han aparegut a les nostres excavacions de l'església de Sant Llätzer (Barcelona), les termes de Sant Boi de Llobregat i la vila romana del castell de Castelldefels, en curs de publicació, i a la vila del castell de Cubelles (López Mullor, Fierro, Caixal 1995: 11-15).

¹²⁶ CC98/311/304.

¹²⁷ López 1989: 147, n. inv. 2124, lám. XXV.193.

¹²⁸ *Ibid.*: n. inv. 2208, lám. 254.3.

¹²⁹ Mayet 1975: 56, n. 194.

dir que dins el santuari de so n'Oms, a Mallorca, el material del qual tenim en premsa,¹³⁰ és un tipus força abundant.

Forma Mayet XXIV

Dins el lot de Correus, hi ha alguns fragments de la forma Mayet/López XXIV,4 amb decoració incisa a *pinta* en la paret externa. Potser, la peça assenyalada de manera dubtosa com a pertanyent a la forma Marabini LXVIII (*vid. infra*), també correspon en realitat a aquest tipus. Les seves característiques tècniques, amb la pasta bicolor, beix i grisa, apopen molt aquestes peces a les definides més avall dins l'epígraf *Altres produccions* com a vasos de pasta beix i, de fet, podrien perfectament procedir d'un mateix centre productor autòcton.

De bon començament, la forma XXIV només va ser d'origen itàlic i, per exemple, a Catalunya la variant XXIV,4, amb decoració a *pinta*, sol tenir aquesta procedència. Tanmateix, és probable que aquesta variant fos imitada en algun lloc de les Balears, on és molt abundant.¹³¹ Es data des del darrer decenni del segle I aC fins al començament de l'imperi de Neró.¹³²

Forma Mayet XXXII

Hi és representada per un nombre relativament gran de fragments.¹³³ Tradicionalment, la forma XXXII s'ha situat dins la producció itàlica. Tanmateix, a Mallorca és molt abundant.¹³⁴ La hipotètica producció baleàrica, sense especificar el lloc, ja va ser propo-

¹³⁰ López, Estarellas en premsa. Aquesta ceràmica, entre d'altres, va ser objecte, fa anys, de la memòria de llicenciatura, inèdita, de L. Plantamor, el qual ens ha autoritzat, amablement, a actualitzar-ne l'estudi.

¹³¹ L'any 1989 (pàg. 149), proposàvem la hipòtesi de l'origen eivissenc d'una de les dues variants d'aquest tipus, la produïda més acuradament. Expressàvem, però, els nostres dubtes d'aquesta filiació en constatar la gran abundància de peces amb pasta oxidada. Darrerament, en conjunts que tenim en estudi, com ara el de so n'Oms a Palma de Mallorca, o el de la Seu d'aquesta ciutat, hem comprovat l'abundància del tipus XXIV,4 amb pasta rogenca, circumstància que també es repeteix a *Pollentia*, segons les observacions de M. M. Estarellas. Tot això ens fa plantejar-nos que, finalment, potser caldrà fer-lo original de la Balear major.

¹³² Mayet 1975: 58-59, 134-135; López 1989: 148-152.

¹³³ CC98/2/3/557, 1165, 1171; CC98/1/10/128, 1669, 1872; CC98/1/16/18.

¹³⁴ Troballes publicades a *Pollentia*, Son Taxaquet (Llucmajor), Sa Carrotja (Ses Salines) i Posada de Carrossa (Artà). També és freqüent a Menorca i Eivissa. Cfr. una referència més àmplia amb bibliografia anterior a López 1989: 158-159.

sada per Mayet¹³⁵ i nosaltres mateixos ens en vam fer ressò, tot aportant noves evidències.¹³⁶ Aquestes troballes menorquines semblen confirmar un altre cop l'origen autòcton d'una variant d'aquesta forma, el centre productor de la qual, potser, s'hauria de situar a *Pollentia*, on és molt abundant, tant a la ciutat com a les necròpolis del voltant. També l'hem documentat a Palma¹³⁷ i, un altre cop, és un dels tipus més abundants, per no dir el que més, al santuari de so n'Oms, al mateix terme municipal de la capital de Mallorca.

Forma Mayet XXXIII a

La decoració a rodeta i el perfil de l'única peça que posseïm¹³⁸ la fan associable a la forma de l'epígraf, tot i que no en tenim la vora. D'altra banda, presenta engalba blanca interna poc característica. Es tracta d'una variant dels bols augustals, definits per Vegas fa temps,¹³⁹ i que després s'han estudiat a bastament.¹⁴⁰ De bon començament, procedien tots d'Itàlia, però a Lyon hi va haver un centre productor que no sembla haver tingut gaire contacte amb els mercats hispànics, el qual va estar actiu fins a l'època de Tiberi.¹⁴¹ Els antecedents itàlics daten d'un xic abans i també abracen el període tiberià.¹⁴²

Forma Mayet XXXVII A

El fragment CC98/2/3/245 pertany a la forma Mayet/López XXXVII A, 8j. És a dir, a un bol de perfil esfèric decorat amb "fulles d'aigua".¹⁴³ Aquesta decoració és molt típica dels productes bètics, i de fet es troba gairebé a totes les formes que tenen aquest origen: Mayet XXXVII A o B, XXXVIII, XXXIX, XL i en algun cas a la XLII.¹⁴⁴ Per ara, els exemplars més antics han estat datats del començament del principat de Claudi. En aquest sentit és molt significativa la troballa del vaixell

¹³⁵ Mayet 1980: 211.

¹³⁶ López 1989: 157-160.

¹³⁷ López *et alii* 1996.

¹³⁸ CC98/2/3/1684.

¹³⁹ Vegas 1963-1964: 66-67.

¹⁴⁰ Síntesi a Marabini 1973: 106-111, 132-137, 159-160; Mayet 1975: 67-68, 136-138; López 1989: 160-162. Variant de Lyon: Grataloup 1986, amb bibliografia anterior.

¹⁴¹ Segons Grataloup (1986), la producció d'aquesta forma arriba fins al 30 dC.

¹⁴² López 1989: 160-161.

¹⁴³ De l'italià, *foglie d'acqua*, segons la terminologia emprada per N. Lamboglia.

¹⁴⁴ López 1989: 181-202.

Port-Vendres II,¹⁴⁵ en què apareix un conjunt d'exportacions bètiques primerenques. El derelicta Culip IV, datat del 69-79, ens il·lustra sobre el moment àlgid de la producció de la vall del Guadalquivir, amb formes més evolucionades.¹⁴⁶

Fins ara no hi ha hagut manera de perfilar d'una manera definitiva el final de la producció d'aquesta forma. Tot i això, s'ha de situar a les acaballes del segle I de la nostra era. Les troballes de començament del segle II, relativament abundants, és gairebé segur que ja són residuals.¹⁴⁷

Cal afegir que contem amb un fragment de nanseta amb pasta groguenca i engalba marró lluent, que podria haver pertangut a un bol de la forma Mayet XXXVIIA o XXXVIII. Es tracta, sens dubte, d'un exemplar de procedència bètica, datable, com hem vist, entre el 40 i el c. 100 dC.

Forma Mayet XXXVII B

El fragment que en tenim es tracta un altre cop d'una nansa, en aquest cas menys estriada i més esvelta que l'anterior i també d'origen bètic, amb la pasta groguenca i engalba lluent ataronjada fosca o marronosa. Amb aquestes característiques, podria haver pertangut, efectivament, a un bol de la forma Mayet XXXVIII B. Aquest tipus té la mateixa data que l'anterior i gairebé en tot n'és paral·lel: lloc de producció, decoracions que presenta, vies de distribució, etc.¹⁴⁸

Forma Marabini LXVIII

La vora número CC98/2/3/64 podria pertànyer a la forma Marabini LXVIII, cosa que la situaria al segle II, com a mínim, la factura de la peça, però té força semblança amb el lot més important numèricament trobat en aquest jaciment: les produccions de pasta beix, monocroma o de sandvitx. Per tot això, i atès que es tracta d'un

¹⁴⁵ Datat concretament del c. 42 dC (Colls *et alii* 1977: *passim*).

¹⁴⁶ Per a la data, cf. Nieto, 1989: 235. En el carregament d'aquest vaixell destaca la presència abundant de la forma Mayet XXXIX (Puig 1989: 88-90), gairebé desconeguda als jaciments terrestres de Catalunya i absent als de Balears, molt probablement per ser típica de l'època flàvia, a la qual, fins ara, es poden assimilar molts pocs conjunts excavats en aquest àmbit territorial.

¹⁴⁷ Mayet 1975: 73-95, 152-160; López 1989: 181-188.

¹⁴⁸ Cf. Mayet 1975: 73-95, 152-160. López 1989: 189-191.

fragment poc característic, la classificació és insegura, ja que aquest fragment també podria haver format part, posem per cas, d'un gobelet de la forma Mayet XXIV.

Dins la forma Marabini LXVIII es classifiquen els *boccallini a collare* definitis fa temps per Lamboglia,¹⁴⁹ i que van ser estudiats a Itàlia per Marabini.¹⁵⁰ La seva distribució al territori metropolità era ben coneguda, així com a la Mediterrània oriental.¹⁵¹ Nosaltres varem comprovar, però, que a Hispània també sovintegen.¹⁵² Aquesta hipotètica troballa a Ciutadella fóra important perquè, si es confirmés, seria la primera documentada a les Balears.

Forma López LV

Es tracta de fragments de bol originaris de Tarraco que pertanyen a la forma López LV.¹⁵³ Com que sobre la producció de l'antiga capital provincial del nord d'Hispània ja ens hem estès abans, en tractar de la forma Mayet XVIII, només cal recordar que la que ara ens ocupa és el primer cop que es documenta a les Balears. També és bo assenyalar que va ser produïda entre August i un moment imprecís de l'època flàvia.

Altres produccions

Variant de la forma Mayet V

Es tracta d'un fragment de forma indeterminada¹⁵⁴ amb una vora que recorda aquesta forma, d'origen itàlic o gàl·lic i molt ben definida. Els seus trets tecnològics, però, no s'hi acaben d'assemblar, tot i que la pasta és vermellova amb alguna partícula blanca. Un fragment amb la mateixa pasta sembla pertànyer a un tipus diferent.¹⁵⁵ En qualsevol cas, els dos semblen de procedència itàlica i situables dins el període August-Tiberi.

¹⁴⁹ Lamboglia 1950: 37, 48, 139, quadre cronològic.

¹⁵⁰ Marabini 1973: 237-238, 307

¹⁵¹ P.e. a l'Àgora d'Atenes: Robinson 1959: 32, 34, 41, 55, 64, 74, 91-92, 101-102.

¹⁵² López 1989: 207-209.

¹⁵³ CC98/2/3/1661, 1663, 1691-1692.

¹⁵⁴ CC98/2/1/108.

¹⁵⁵ CC98/2/1/109.

Es tracta de la sèrie més abundant dins el conjunt estudiat, amb seixanta fragments i un nombre mínim de vint-i-un individus. S'hi diferencien dues fàcies. La primera es caracteritza per la pasta de color beix sense engalba, força dura i ben acabada, amb desgreixant molt escàs, gairebé imperceptible, que, quan es pot veure, és de petites partícules blanques. La segona és semblant però en aquest cas la pasta és de sandvitx amb les superfícies de color beix o rosat i el nucli gris; també és força dura i s'hi aprecien algunes partícules blanques.

La forma més representada d'aquesta producció, tot i que no es pot restituir amb els fragments classificats, és globular. Un dels exemplars, amb pasta de sandvitx,¹⁵⁶ presenta decoració a rodeta en la part més prominent de la panxa i un arrencament de nansa. És probable que li correspongui un peu anular¹⁵⁷ i una vora girada cap a enfora.¹⁵⁸ Pel que fa a les nanses, se n'ha catalogat una d'ornamentada amb diverses motlures¹⁵⁹ i una altra de més senzilla i rectilínia, tot i que també és motllurada.¹⁶⁰

Encara que, malgrat l'abundant lot de fragments classificats, no es pot restituir la forma completa d'aquestes peces de color beix, ja que en manquen elements tan importants com la vora, és notori que, a través dels trets morfològics i tecnològics, cal situar-les dins el segle I dC, potser entre Tiberi i Neró, com moltes altres produccions de parets fines hispàniques locals o regionals. A més, a la vista del gran nombre d'exemplars i de la seva homogeneïtat, cal preguntar-se si no tenen un origen baleàric – potser a la pròpia Menorca.

Cal recordar que, dins aquesta mateix grup hi ha algunes peces bicolors, que recorden la segona fàcies de la sèrie que descrivim, i que són molt semblants, per no dir idèntics, als fragments de la forma XXIV, descrits més amunt.

¹⁵⁶ CC98/ 1/10/ 1278.

¹⁵⁷ Semblant als fragments CC98/ 2/3/ 1690, CC98/ 2/9/ 1732 i CC98/1/10/1234.

¹⁵⁸ Com a les catalogades amb les sigles CC98/ 2/3/218, 1685, 1689 i CC98/1/10/1229-1231.

¹⁵⁹ CC98/2/3/1693.

¹⁶⁰ CC98/1/10/1661.

Es tracta d'un fragment de paret de forma indeterminada amb decoració d'un amoret en relleu.¹⁶¹ És un motiu molt poc conegut dins les formes de la ceràmica de parets fines, tot i que representacions d'aquest caire són freqüents en peces vidriades verdes,¹⁶² probablement de començament del segle II. Aquesta datació, però, no sembla adient per al fragment que ens ocupa, que, per la seva factura, s'hauria de situar a l'època d'August o, potser, millor, de Tiberi.

BIBLIOGRAFIA

COLLS, D. *et alii* 1977: "L'épave de Port-Vendres II et le commerce de la Bétique a l'époque de Claude", *Archeonautica*, 1, París.

GRATALOUP, C. 1986: "Les céramiques à parois fines de la rue des Farges (Lyon)", *Société Française d'Étude de la Céramique Antique en Gaule. Actes du Congrès de Toulouse, 9-11 mai 1986. Les céramiques fines non sigillées. Actualité des recherches céramiques en Gaule*, Marsella, 47-50.

LAMBOGLIA, N. 1959: *Gli scavi di Albintimilium e la cronologia della ceramica romana. Parte prima. Campagne di scavo 1938-1940*, Bordighera.

LÓPEZ MULLOR, A. 1979: "Cerámicas de paredes finas con decoración a molde halladas en la costa catalana". *XV Congreso Nacional de Arqueología. Lugo 1977*. Saragossa, 1979: 1027-1046.

ID., 1980: "Una peculiar producción de cerámica de paredes finas en la Costa Catalana". *Rivista di Studi Liguri* (Bordighera), XLVI, 1980 (1983): 33-40.

ID., 1986: "Producción e importación de cerámicas de paredes finas en Cataluña". *Actes du Congrès de Toulouse, Société Française d'Étude de la Céramique Antique en Gaule*. Marsella, 1986: 57-72.

¹⁶¹ CC98/1/10/1671.

¹⁶² Recordem un paral·lel a Empúries procedent de les Excavacions Gandia.

ID., 1989: *Las cerámicas romanas de paredes finas en Cataluña*, 2 vols, Diputació de Barcelona, Servei del Patrimoni Arquitectònic, Quaderns Científics i Tècnics, 2. Barcelona, 1989 [2ª edició: *Las cerámicas romanas de paredes finas en Cataluña*, 2 vols. Libros Pórtico. Saragossa, 1990].

LÓPEZ MULLOR A., ESTARELLAS M.M. 2000. "La céramique romaine à parois fines trouvée au sanctuaire de So n'Oms (Majorque, Espagne)". *Actes du Congrès de Libourne*, Société Française d'Étude de la Céramique Française en Gaule. Marsella.

LÓPEZ MULLOR A., ESTARELLAS M.M., MERINO J., TORRES, F. 1996: "Un ensemble céramique du début de l'époque de Claude découvert dans la ville de Palma (Majorque, Espagne)". *Actes du Congrès de Dijon*, Société Française d'Étude de la Céramique Antique en Gaule. Marsella, 1996: 237-254 [edició en llengua catalana: "Un conjunt ceràmic del començament de l'època de Claudi trobat a la ciutat de Palma". *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (Palma de Mallorca), 52, 1996: 3-20].

LÓPEZ MULLOR, A.; FIERRO, X.; CAIXAL, À. 1995. "Ceràmica trobada a l'excavació de la vil·la romana i el castell de Cubelles, campanyes 1994-1995". *Miscel·lània Penedesenca* (Sant Sadurní d'Anoia), XXIII, 1995 (*8enes. Jornades d'Estudis Penedesencs, Sant Pere de Ribes 1995, III, Garraf*): 7-34.

MARABINI, M. 1973: "The Roman Thin Walled Pottery from Cosa (1948-1954)", *Memoirs of the American Academy in Rome*, XXXII, Roma

MAYET, F. 1975: *La céramique à parois fines dans la Péninsule Ibérique*. París.

ID., 1980: "Les céramiques à parois fines: état de la question", *Céramiques hellénistiques et romaines*, Besançon, 201-220.

NIETO, J. 1989. "El jaciment arqueològic Culip IV. El port d'origen i la data del naufragi". *Excavacions arqueològiques subaquàtiques a Cala Culip I*. Girona: 235.

PUIG, A.M. 1989. "El jaciment arqueològic Culip IV. Parets fines". *Excavacions arqueològiques subaquàtiques a Cala Culip I*. Girona: 83-112.

RITA, M.C. 1982: "Las necrópolis romanas de Mahón-Menorca", Palma.

ROBINSON, H.S. 1959: *The Athenian Agora, results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens, IV. Pottery of the Roman period*, Princeton.

TARRATS, F. 1994. "Figlinae tarraconenses: producciones cerámicas alto-imperiales en la ciudad de Tarraco". *Actas. XIV Congreso internacional de Arqueología Clásica. Tarragona 1993*, vol. 2. Tarragona: 405-406.

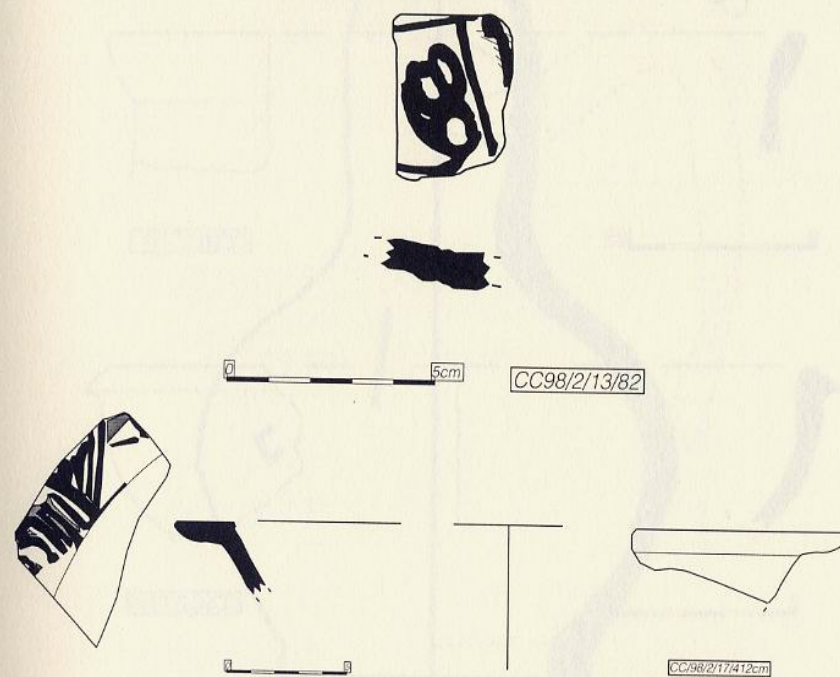
VEGAS, M. 1963-1964: "Difusión de algunas formas de vasitos de paredes finas", *Rei Cretariae Romanae Fautorum acta*, V-VI, 61-83.

Dimensions i índexs	CC98-1		CC98-2		CC98-3		CC98-4		CC98-5-1		CC98-5-II	
	D	E	D	E	D	E	D	E	D	E	D	E
FÈMUR												
Longitud màxima	-	-	426	415	-	410	-	-	-	-	-	349
Longitud fisiològica	-	-	86	88	-	88	-	-	-	-	-	341
Perímetre a la meitat	-	-	87	90	89	92	-	-	-	-	-	80
Perímetre subtrocanteric	90	88	90	90	89	92	-	-	-	-	-	31
Diàmetre vertical del cap	43	44	45	45	44	44	-	-	-	-	-	26
Diàmetre transversal del cap	43	43	45	45	-	44	-	-	-	-	-	28
Perímetre del cap	135	137	142	143	-	-	-	-	-	-	-	25
Diàmetre antero-posterior subtrocanteric	29	28	28	28	28	28	-	-	-	-	-	89
Diàmetre transversal subtrocanteric	29	26	29	29	30	30	-	-	-	-	-	49
Diàmetre antero-posterior a la meitat	-	-	29	29	30	30	-	-	-	-	-	20,63
Diàmetre transversal a la meitat	-	-	26	26	26	26	-	-	-	-	-	83,87
Amplada de l'epífisi inferior	-	-	84	79	-	79	-	-	-	-	-	-
i. de robustesa	-	-	-	20,28	-	21,46	-	-	-	-	-	-
i. de platinèria	100	107,69	96,55	96,55	93,33	93,33	-	-	-	-	-	-
i. pilàstric	-	-	111,54	111,54	-	115,85	-	-	-	-	-	-
TÍBIA												
Longitud màxima	-	-	-	328	330	328	-	-	-	-	-	-
Longitud fisiològica	-	-	-	325	325	322	-	-	-	-	-	-
Perímetre mínim	-	-	-	73	73	75	-	-	-	-	-	-
Perímetre a la meitat	-	-	-	81	81	83	-	-	-	-	-	-
Diàmetre antero-posterior al forat nutritiu	35	-	34	36	36	36	-	-	-	-	-	-
Diàmetre transversal al forat nutritiu	25	-	22	26	26	25	-	-	-	-	-	-
Diàmetre antero-posterior a la meitat	-	-	-	30	30	30	-	-	-	-	-	-
Diàmetre transversal a la meitat	-	-	-	22	22	22	-	-	-	-	-	-
Perímetre al forat nutritiu	92	-	92	99	99	96	-	-	-	-	-	-
Amplada de l'epífisi proximal	-	-	78	48	48	73	-	-	-	-	-	-
Amplada de l'epífisi distal	-	-	-	22,12	22,12	22,87	-	-	-	-	-	-
i. de robustesa	-	-	64,71	73,33	73,33	73,33	-	-	-	-	-	-
i. canèmic	71,43	-	-	-	-	80	-	-	-	-	-	-
i. femuro-tibial	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
PERONÉ												
Longitud màxima	-	-	-	325	-	325	-	-	-	-	-	-
Perímetre mínim	-	-	-	33	-	33	-	-	-	-	-	-
Amplada de l'epífisi distal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
i. de robustesa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

DIBUIX DELS MATERIALS CERÀMICS

Maribel Herranz Febrer

Làmina 1:Tipus 1

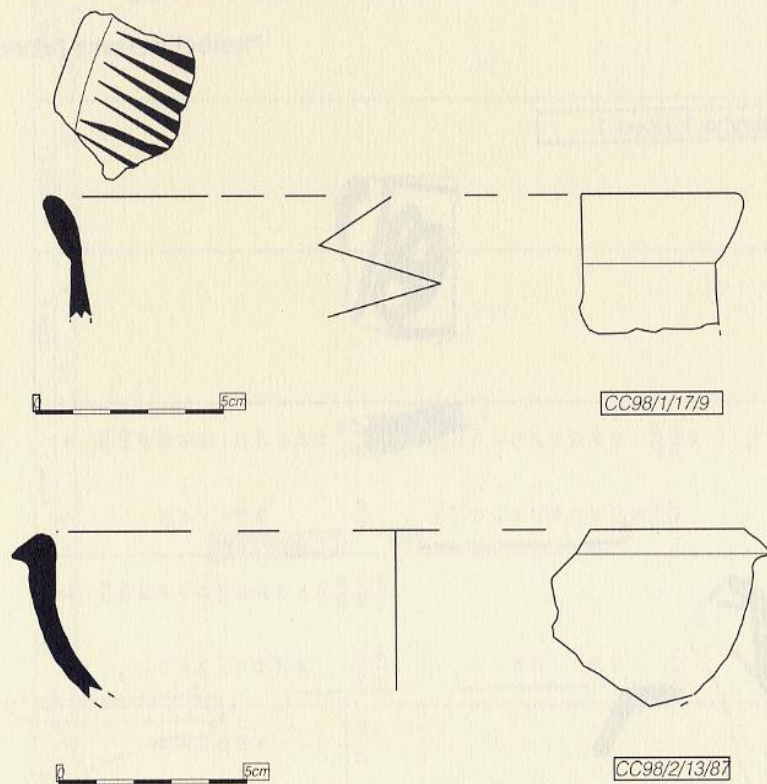
Làmina 1A:

TIPUS CERÀMIC	Safa
NÚM. SIGLA	CC98/2/13/82
TIPUS DE PASTA	Rugosa i compacta
COLOR DE LA PASTA	Rosada
DESGREIXANT	Petit
COLOR DESGREIXANT	Blanc i rosat
DECORACIÓ	Vidriat blanc amb decoració en verd i manganès

Làmina 1B:

TIPUS CERÀMIC	Safa
NÚM. SIGLA	CC9872/17/412
TIPUS DE PASTA	Arenosa
COLOR DE LA PASTA	Blanc
DESGREIXANT	Petit
COLOR DESGREIXANT	Negre i blanc
DECORACIÓ	Vidriat en verd i manganès

Làmina 2:Tipus 1 i Tipus 1,IV

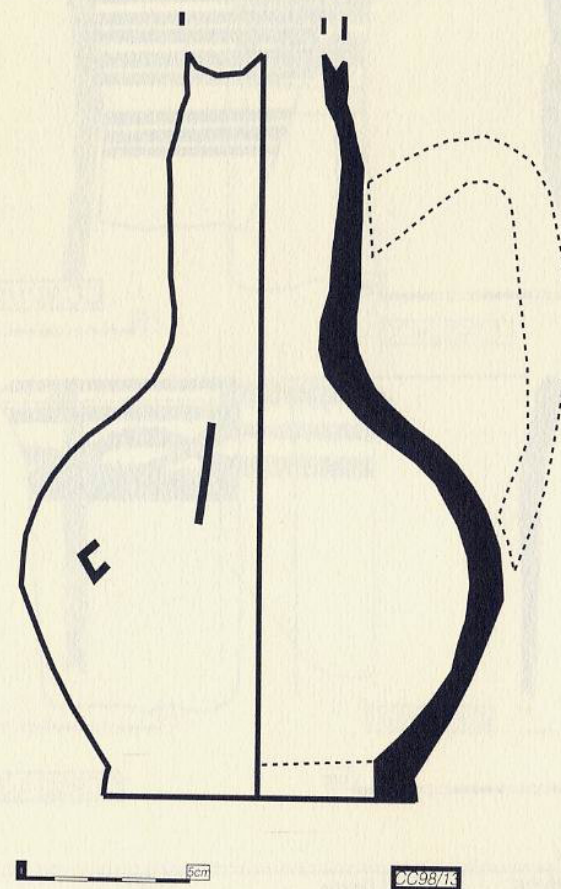
Làmina 2A:

TIPUS CERÀMIC	Safa
NÚM. SIGLA	CC98/1/17/96
TIPUS DE PASTA	Rugosa i compacta
COLOR DE LA PASTA	Rosat
DESGREIXANT	Petit
COLOR DESGREIXANT	Blanc
DECORACIÓ	Vidriat melat exterior i vidriat blanc amb decoració en verd i manganès interior

Làmina 2B

TIPUS CERÀMIC	Safa
NÚM. SIGLA	CC98/2/13/87
TIPUS DE PASTA	Rugosa i compacta
COLOR DE LA PASTA	Blanc
DESGREIXANT	Petit
COLOR DESGREIXANT	Negre
DECORACIÓ	Vidriat verd oliva interior i vora

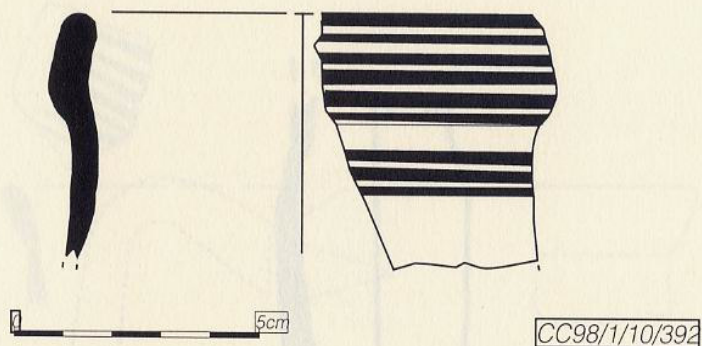
Làmina 3:Tipus 2

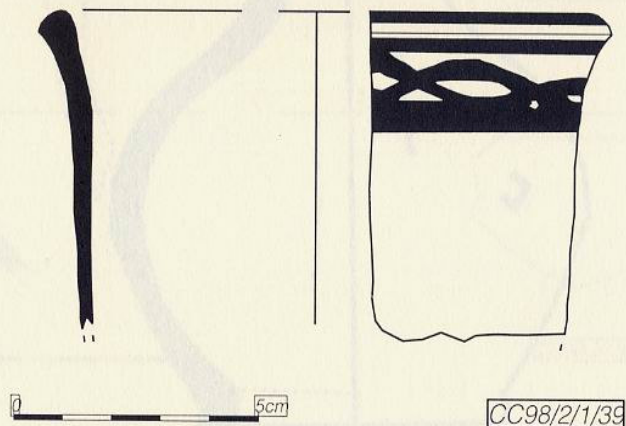
Làmina 3

TIPUS CERÀMIC	"Redoma"
NÚM. SIGLA	CC98/13
TIPUS DE PASTA	Rugosa i compacta
COLOR DE LA PASTA	
DESGREIXANT	
COLOR DESGREIXANT	
DECORACIÓ	Vidriat verd amb decoració amb manganès

Làmina 4:Tipus 3A

CC98/1/10/392

CC98/2/1/39

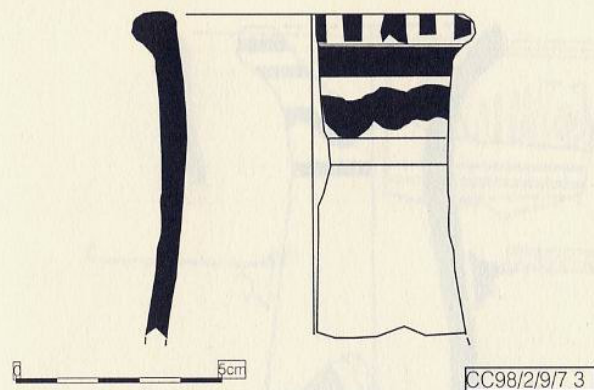
Làmina 4A

TIPUS CERÀMIC	Gerra
NÚM. SIGLA	CC98/1/10/392
TIPUS DE PASTA	Rugosa i compacta
COLOR DE LA PASTA	Rosada
DESGREIXANT	Petit
COLOR DESGREIXANT	Blanc
DECORACIÓ	Pintada amb manganès

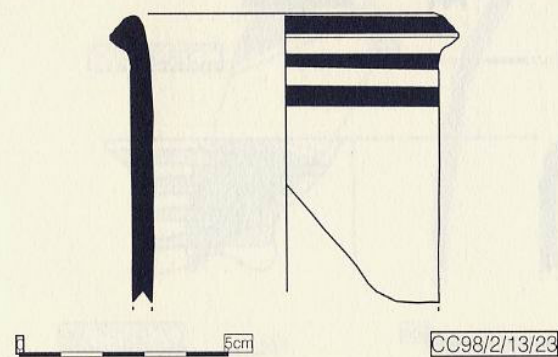
Làmina 4B

TIPUS CERÀMIC	Gerra
NÚM. SIGLA	CC98/2/1/39
TIPUS DE PASTA	Rugosa i compacta
COLOR DE LA PASTA	Rosada
DESGREIXANT	Petit i gran
COLOR DESGREIXANT	Blanc i negre
DECORACIÓ	Pintada amb manganès

Làmina 5:Tipus 3B

CC98/2/9/73

CC98/2/13/23

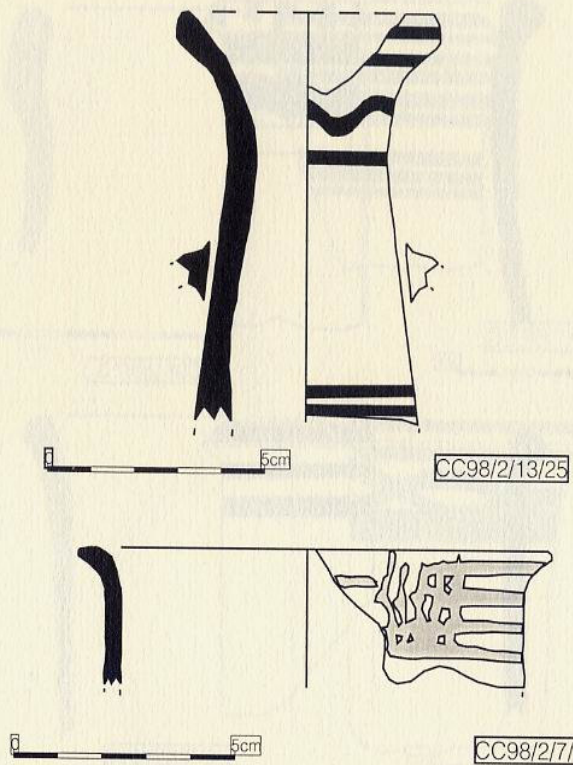
Làmina 5A

TIPUS CERÀMIC	Gerra
NÚM. SIGLA	CC98/2/9/763
TIPUS DE PASTA	Rugosa i compacta
COLOR DE LA PASTA	Blanc
DESGREIXANT	Gran
COLOR DESGREIXANT	Blanc
DECORACIÓ	Pintada amb manganès

Làmina 5B

TIPUS CERÀMIC	Gerra
NÚM. SIGLA	CC98/2/13/23
TIPUS DE PASTA	Rugosa
COLOR DE LA PASTA	Rosada
DESGREIXANT	Petit i gran
COLOR DESGREIXANT	Blanc
DECORACIÓ	Pintada d'almagre o manganès

Làmina 6:Tipus 3A i Tipus 3B

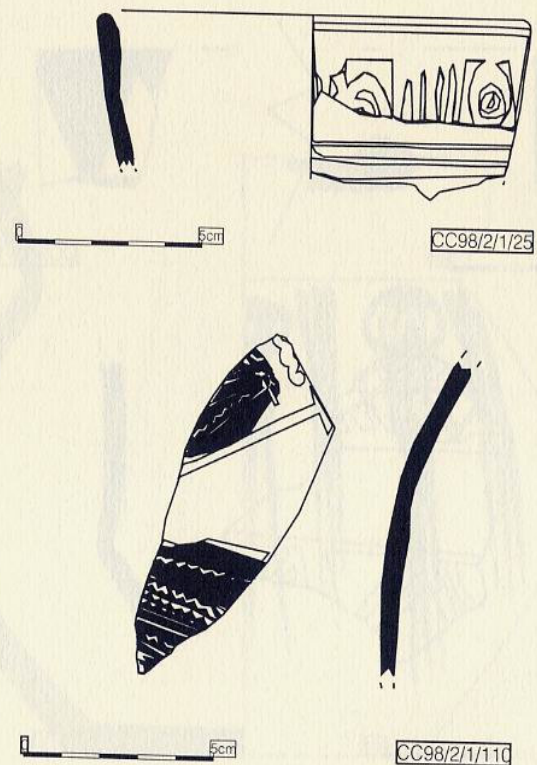
Làmina 6A

TIPUS CERÀMIC	Gerra
NÚM. SIGLA	CC98/2/13/25
TIPUS DE PASTA	Rugosa
COLOR DE LA PASTA	Blanc
DESGREIXANT	Petit i gran
COLOR DESGREIXANT	Blanc
DECORACIÓ	Pintada amb manganès

Làmina 6B

TIPUS CERÀMIC	Gerreta
NÚM. SIGLA	CC98/2/7/92
TIPUS DE PASTA	Rugosa
COLOR DE LA PASTA	Negre
DESGREIXANT	
COLOR DESGREIXANT	
DECORACIÓ	Pintada amb blanca

Làmina 7:Tipus 3B

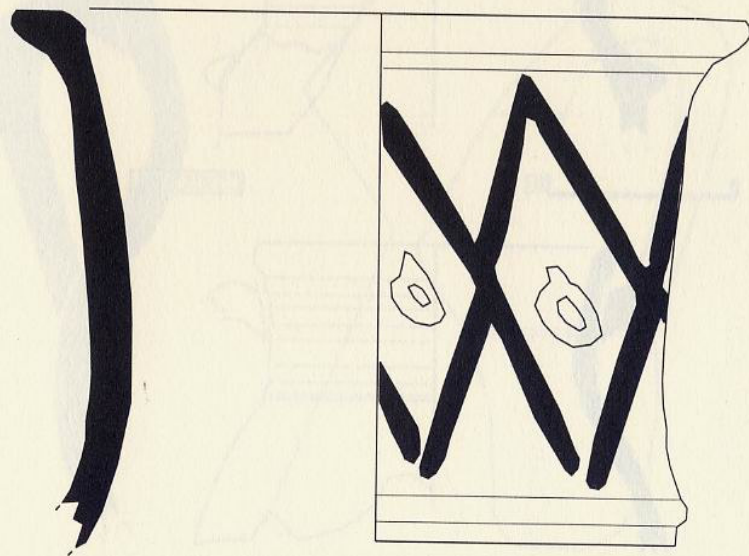

Làmina 7A

TIPUS CERÀMIC	Gerreta
NÚM. SIGLA	CC98/2/1/25
TIPUS DE PASTA	Porosa
COLOR DE LA PASTA	Blanc
DESGREIXANT	Petit i gros
COLOR DESGREIXANT	Blanc
DECORACIÓ	Pintada d'almagre

Làmina 7B

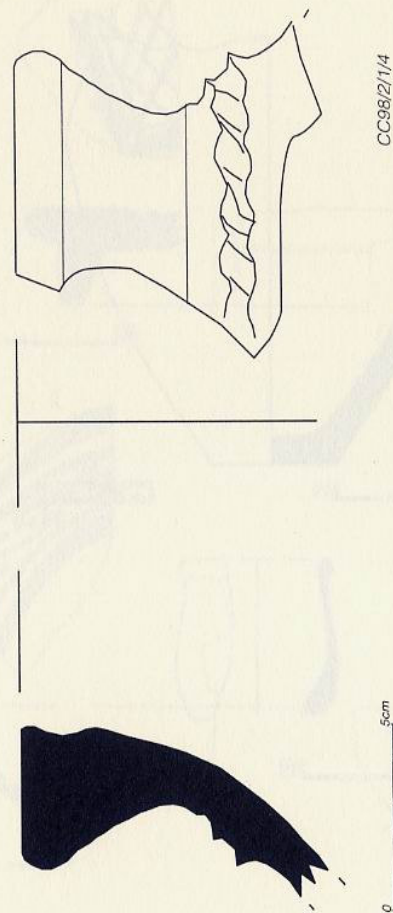
TIPUS CERÀMIC	Gerreta
NÚM. SIGLA	CC98/2/1/110
TIPUS DE PASTA	Porosa
COLOR DE LA PASTA	Blanc
DESGREIXANT	Petit
COLOR DESGREIXANT	Negre
DECORACIÓ	Pintada d'almagre i manganès esgrafiat

CC98/2/1/18

Làmina 20

TIPUS CERÀMIC	Alfàbia
NÚM. SIGLA	CC98/2/1/18
TIPUS DE PASTA	Rugosa i compacta
COLOR DE LA PASTA	Rosada
DESGREIXANT	Gran i petit
COLOR DESGREIXANT	Vermell i blanc
DECORACIÓ	Pintada d'almagre i manganès

CC98/2/1/4

Làmina 21

TIPUS CERÀMIC	Alfàbia
NÚM. SIGLA	CC98/2/1/14
TIPUS DE PASTA	Rugosa i compacta
COLOR DE LA PASTA	Rosada
DESGREIXANT	Gran i petit
COLOR DESGREIXANT	Vermell, blanc i negre
DECORACIÓ	Cordó amb empremtes digitals